

Nr 77

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående avsättning av viss del av statens vinst från Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag för stöd till industriellt forsknings- och utvecklingsarbete, m. m.; given Stockholms slott den 10 mars 1961.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

G. E. Sträng

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att viss del av statens vinst å malmbrytningen vid Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolags gruvor avsättes till två särskilda fonder, den ena benämnd Norrlandsfonden och den andra Malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete. Norrlandsfondens uppgift skall vara att främja näringslivets framtida utveckling i Norrland, varvid tonvikten bör läggas på Norrbotten. Stöd skall kunna utgå dels till forsknings- och utvecklingsarbete, som syftar till en vidareförädling av norrländska råvaror, och dels till en industriell utbyggnad. Ur Malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete skall stöd utgå till teknisk och naturvetenskaplig forskning samt till industriella utvecklingsarbeten.

Avsättningen föreslås uppgå till sammanlagt högst 25 miljoner kronor årligen under en femårsperiod, varefter frågan om avsättning torde upptagas till ny prövning. Av det årliga beloppet föreslås högst 15 miljoner kronor avsättas till Norrlandsfonden och högst 10 miljoner kronor till Malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete. Det skall ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om formerna för avsättningen.

Fonden för vissa stödåtgärder inom malmkommunerna (tremiljonersfonden) föreslås uppgå i Norrlandsfonden.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 10 mars 1961.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, fråga om avsättning av viss del av statens vinst från Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag för stöd till industriellt forsknings- och utvecklingsarbete, m. m.

I. Inledning

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 maj 1956 tillkallades tre utredningsmän¹ med uppdrag att verkställa utredning rörande avsättning av viss del av statens vinst å malmbrytningen vid Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolags gruvor till en fond för statligt stöd till utvecklings- och forskningsarbete inom näringslivet med beaktande av de speciella förhållandena i norra Sverige.

I utredningsdirektiven framhålles, att det allmänna genom inlösen av de privata stamaktierna i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag övertar ansvaret för det långsiktigare nyttiggörandet av de lappländska järnmalmstillgångarna. Statsmakterna har under praktiskt taget hela den tid gruvdriften pågått sökt begränsa de icke önskvärda verkningarna av den fortgående tömningen av malmtillgångarna genom att påverka brytningens omfattning. De motiv som tidigare förestavade sådana åtgärder förtjänar alltjämt beaktande. Det ter sig emellertid idag knappast aktuellt att tillgodose dem genom att tillgripa en hårdare direkt begränsning av malmuttömningen. Målsättningen synes i stället kunna realiseras genom en härför adekvat disposition av den avkastning, som malmutvinningen lämnar. I direktiven uttalas därför att mot bakgrunden av vissa för utvecklingen av vårt näringsliv ogynnsamma faktorer — de ensidigt sammansatta råvarutillgångarna, den ringa befolkningsnumerären, de internationellt sett ofta små företagsenheter — ett vidgat samhälleligt engagemang för att främja tekniskt och ekono-

¹ Utredningsmän har varit riksbankschefen P. V. Åsbrink, ordf., ledamoten av riksdagens andra kammare B. I. Jansson och bruksdisponenten K. Hj. Åsellus. Numera direktören i ingenjörsvetenskapsakademien E. G. Ljungberg har dels såsom expert biträtt utredningen, dels varit utredningens sekreterare.

miskt framåtskridande framstår såsom önskvärt. Detta kunde konkret tänkas få den formen att en del av den vinst staten åtnjuter från malmbrytningen avdelas för att stärka det svenska näringslivets forsknings- och utvecklingsarbete. Mot bakgrunden av att konsekvenserna för Norrlandsbefolkningens del blir mest påtagliga då malmtillgången sinar, bör enligt direktiven viss prioritet ges till sådana avsnitt av näringslivets utveckling som kan påräknas få sin speciella betydelse för befrämjandet av näringslivets utbyggnad och framtida industrialisering i Nordsverige.

Kungl. Maj:t uppdrog sedermera den 30 oktober 1958 åt utredningsmännen att framlägga förslag till framtida disposition av fonden för vissa stödåtgärder inom malmkommunerna (tremiljonersfonden). Därjämte har utredningsmännen haft att taga i övervägande en till finansdepartementet den 13 april 1957 inkommen skrivelse, vari föreslagits att viss del av de genom energibeskattningen inflytande medlen skulle användas till bildande av en fond för bevarande och utbyggnad av näringslivet i de fyra nordligaste länen.

Utredningsmännen har den 23 augusti 1960 avlämnat ett betänkande angående inrättande av en fond av malmvinstmedel till främjande av naturvetenskapligt och tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete (SOU 1960: 31).

Över utredningsmännens betänkande har efter remiss yttranden avgivits av försvarets forskningsanstalt, statskontoret, riksräkenskapsverket, kanslern för rikets universitet, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, statens naturvetenskapliga forskningsråd, statens råd för samhällsforskning, statens råd för atomforskning, skogshögskolan och statens skogsforskningsinstitut, lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, kommerskollegium, Sveriges geologiska undersökning, flygtekniska försöksanstalten, statens tekniska forskningsråd, länsstyrelserna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Västmanlands, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, kommittén för näringslivets lokalisering, 1955 års universitetsutredning, Svenska träforskningsinstitutet, Metallografiska institutet, Svenska institutet för konserveringsforskning, Cement- och betonginstitutet, Institutet för optisk forskning, Kooperativa förbundet, Sveriges industriförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Landsorganisationen i Sverige (LO), Jernkontoret, Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag (LKAB), Aktiebolaget Atomenergi, Vetenskapsakademien, Skogs- och lantbruksakademien, Ingeniörsvetenskapsakademien, Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen samt Svenska uppfinnareföreningen.

Vid kanslerns för rikets universitet yttrande har fogats utlåtanden från matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna vid Uppsala, Lunds och Stockholms universitet samt historisk-filosofiska sektionen vid Göteborgs universitet. Vid överstyrelsens för de tekniska högskolorna yttrande har fogats utlåtanden från kollegienämnderna vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola. Till kommerskollegiets yttrande har fogats utlåtanden från Skånes handelskammare, handelskammaren i Göteborg, han-

delskammaren i Gefle, Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare samt Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare. Utlåtanden har vidare fogats till länsstyrelsens i Västernorrlands län yttrande från Västernorrlands läns landsting och Västernorrlands läns företagareförening, till länsstyrelsens i Västerbottens län yttrande från länsarbetsnämnden i Västerbottens län, skogsvårdsstyrelsen i Västerbottens län, Västerbottens läns hushållningssällskap, Västerbottens företagareförening, Västerbottens Tekniska förening och Skelleftegruppen av Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare samt till länsstyrelsens i Norrbottens län yttrande från länsarbetsnämnden i Norrbottens län, lantbruksnämnden i Norrbottens län, skogsvårdsstyrelsen i Norrbottens län, Norrbottens läns landsting, Norrbottens läns hushållningssällskap, Kiruna stad, Luleå stad, Gällivare kommun, Norrbottens företagareförening och Norrbottens hantverksdistrikt.

Yttranden har vidare inkommit från akademiska rektorskonventet i Stockholm, domänstyrelsen, skogsstyrelsen, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Fonden för skoglig forskning, Forskningsstiftelsen SDA samt Norrlandsförbundet.

II. Utredningsmännens förslag

1. Allmänna överväganden

Jag torde först få lämna en kortfattad redogörelse för forsknings- och utvecklingsarbetets nuvarande organisation.

Naturvetenskapligt och tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete bedrivs i vårt land huvudsakligen vid universitet och högskolor, forskningsinstitut och industriföretag.

Naturvetenskaplig grundforskning förekommer främst vid universiteten samt vid vissa forskningsinstitut, såsom Nobelinstitutet för fysik och kemi jämte andra under Vetenskapsakademien lydande forskningsinstitut. Viss allmän grundforskning sker även vid de tekniska högskolorna.

Teknisk forskning förekommer förutom vid de tekniska högskolorna och i viss utsträckning vid universiteten jämväl vid andra statliga institutioner, främst försvarets forskningsanstalt, geotekniska institutet, Sveriges geologiska undersökning och flygtekniska försöksanstalten. Därjämte bedrivs teknisk forskning bl. a. av forskningsgruppen vid Aktiebolaget Atomenergi och av de s. k. branschforskningsinstituten. Bland de senare kan nämnas Svenska träforskningsinstitutet, Metallografiska institutet, Cement- och betonginstitutet och Institutet för optisk forskning — samtliga samarbetande med tekniska högskolan i Stockholm — samt de med Chalmers tekniska högskola samverkande Svenska textilforskningsinstitutet, Svenska institutet för konserveringsforskning och Svenska silikatforskningsinstitutet. Flertalet av de nämnda branschforskningsinstituten åtnjuter bidrag genom anslag på riksstaten, varjämte anslag från forskningsråden utgår för särskilda forskningsarbeten. I övrigt finansieras deras verksamhet av berörda in-

dustriföretag. Inom vissa industribranscher har tillskapats forskningsinstitutioner utan direkt samverkan med staten. Här kan särskilt nämnas Jernkontorets forskningsverksamhet.

En väsentlig uppgift inom det naturvetenskapliga och tekniska forskningsarbetet har statens naturvetenskapliga forskningsråd och statens tekniska forskningsråd i egenskap av anslagsfördelande organ. Till de båda forskningsråden har budgetåret 1960/61 anvisats 5,8 respektive 5,1 miljoner kronor. Bland anslagsfördelande organ må här också nämnas Ingeniörsvetenskapsakademien och Svenska uppfinnarkontoret, vilka båda åtnjuter visst bidrag från staten.

Frågan om en speciellt finansierad och organiserad stöd- och risktagarverksamhet för att stimulera industriellt utvecklingsarbete får enligt utredningsmännen ses mot bakgrunden av de problem som sammanhänger med den svenska företagsstrukturen. Inom den svenska industrien saknas praktiskt taget vad som enligt internationell måttstock kan betecknas som mycket stora företag och endast ett fåtal svenska företag kan efter samma måttstock föras till stora företag. Därav följer sämre förutsättningar för företagen att avdela tillräckliga resurser för forsknings- och utvecklingsarbete. Det förefaller obestriddigt, framhåller utredningsmännen, att detta skapar ett handikapp i förhållande till de större länderna.

Utredningsmännen betonar vidare att intet företag som regel är benäget att satsa alla sina för nytt risktagande tillgängliga resurser på ett enda projekt. Försiktigheten bjuder att riskerna fördelas på flera objekt. Det är framför allt på grund av sina större möjligheter att sprida och därmed utjämna sitt risktagande som det större företaget med skäl kan sägas vara överlägset det mindre. Detta förhållande framstår som så mycket allvarligare som kostnaderna för utvecklingsarbetet inom industrin synes bli allt större med teknikens utveckling. Utredningsmännen pekar också på att redan dokumenteringsbehovet, d. v. s. behovet att hålla reda på vad som händer inom den vetenskapliga forskningen, blir allt mer arbetskrävande. Detta har i flera länder nödvändiggjort kostsamma ansträngningar för att bygga upp s. k. dokumenteringscentraler. I vissa fall har vidare, uttalar utredningsmännen, den tekniska utvecklingen resulterat i en teknik som överhuvudtaget inte kan utnyttjas annat än i mycket stora företagsenheter. Detta gäller i hög grad om kemisk industri liksom om olika slag av elektrisk och elektronikutnyttjande industri. Det säger sig självt, att fortsatt forskning samt vidareutveckling av hittills tillämpade metoder inom här berörda områden ställer sig mycket dyrbara. Även i fråga om utvecklingsarbetets former synes en förändring ha skett. Den enskilde forskarens och uppfinnarens roll har minskat. Tekniska framsteg och nya uppfinningar är nu ofta resultatet av kollektiva ansträngningar av fackmän från olika håll. Utredningsmännen understryker, att dessa omständigheter pekar mot en utveckling, där de stora och största företagens ställning stärkes när det gäller utvecklingsarbete i förhållande till de mindre företagen.

Till följd av vårt lands speciella företagsstruktur kan enligt utredningsmännens uppfattning de medel som företagen har möjlighet att mobilisera för mera omfattande forsknings- och utvecklingsuppgifter inte betraktas som tillräckliga, om vi vill hålla oss i nivå med utvecklingen i de större industriländerna. Visserligen blir ett litet land alltid i högre grad än de stora industriländerna hänvisat till att visa sin tekniska effektivitet genom att snabbt införliva de tekniska nyheter som utlandet producerar. Enligt utredningsmännens mening kan inget land i längden basera sina strävanden att hålla takten i industriellt hänseende med övriga länder på enbart en importerad teknik. Ett effektivt mottagande av utlandets forsknings- och utvecklingsresultat förutsätter förmåga att tillgodogöra sig framstegen. Åtkomligheten av utlandets framsteg minskar också för ett land som inte själv kan lämna egna prestationer i utbyte.

Utredningsmännen övergår därefter till att diskutera frågan om olika typer av forskningsarbete och vilka typer som bäst behöver stöd. De skiljer härvid på å ena sidan grundforskning samt å andra sidan tillämpad forskning eller målforskning. Karakteristiskt för grundforskningen anser utredningsmännen vara att den inte uppställer något på förhand angivet praktiskt mål utan att den i princip söker öka tillgången på grundläggande kunskaper i allmänhet. Målforskningen däremot är inriktad på att med tillämpning av grundläggande kunskap nå vissa i förväg uppställda praktiska mål, t. ex. att få fram en ny produkt eller en ny process. Någon klar gräns mellan grundforskning och övrig forskning går inte att dra.

Utredningsmännen anser det ligga i sakens natur, att möjligheterna för företagen att på egen hand tillgodose behoven av utvecklingsinsatser kan vara och i allmänhet är relativt goda i fråga om konkreta forskningsuppgifter, som sammanhänger med företagets löpande produktiva verksamhet. Däremot kan företagen självfallet inte bära upp alla de forsknings- och utvecklingsuppgifter som erfordras. I intet land svarar sålunda enskilda företag för någon mera avsevärd del av grundforskningen. Denna kan visserligen i hög grad vara lönande men lönsamhetsutsikterna kan i det konkreta fallet inte avgöras i förväg. Företagens benägenhet att riskera pengar på forsknings- och utvecklingsuppgifter måste, konstaterar utredningsmännen, av lättförklarliga skäl antagas vara störst beträffande sådan forskning där insatserna snabbast kan ge resultat. Grundforskningen är emellertid lika oundgänglig för det slutliga tekniska framåtskridandet som annan forskning.

Föreställningen om målforskningens större ekonomi, d. v. s. att den producerar resultat i någon mening billigare än grundforskningen, är enligt utredningsmännens mening tivelaktig. Även motsatsen kan hävdas. I en vidare samhällsekonomisk mening låter sig avkastningen av insatser gjorda i den grundläggande forskningen väl mäta sig med avkastningen av insatser inom målforskningen. Mycket talar för, anför utredningsmännen vidare, att det är grundforskningen som riskerar att bli underförsörjd med medel. Över hela den industriellt utvecklade världen pågår en stark opinionsbildning för en utbyggnad och förstärkning av den grundläggande naturvetenskapliga forsk-

ningen. Det måste enligt utredningsmännens mening vara mycket osannolikt att vårt land till skillnad från snart sagt alla länder skulle befinna sig i ett sådant läge på detta område att inte också vi har anledning till ökade insatser.

Utredningsmännen framhåller, att samhället i alla utvecklade industriländer funnit det nödvändigt att på olika sätt komplettera industriföretagens insatser för det industriella och tekniska utvecklingsarbetet. För Sveriges del kan såsom nämnts speciella skäl anföras för att våra strävanden på detta område behöver ytterligare förstärkas. Utredningsmännen uttalar sammanfattningsvis, att de för sin del funnit det ligga något obestridligt tilltalande och riktigt i tanken, att en del av de medel som frigöres vid den fortgående förtäringen av de lappländska järnmalmstillgångarna reserveras och användes för att bygga upp andra ekonomiska värden.

2. Utredningsmännens ställningstaganden

Mot bakgrunden av de tidigare redovisade allmänna övervägandena stannar utredningsmännen för att föreslå att en del av statens vinst från LKAB avsättes till stöd åt tekniskt och industriellt forsknings- och utvecklingsarbete. Utredningsmännen förordar, att även grundforskningen skall omfattas av stödet. Otillräckliga resurser för grundforskningen skulle hämma sig och leda till att målforskningen och den tillämpade tekniken efterhand finge arbeta under tynande villkor. Utredningsmännen föreslår vidare, att all naturvetenskaplig grundforskning skall kunna komma i fråga. Även gränsområdena till naturvetenskaperna skall kunna inkluderas. Någon gradering eller någon skillnad mellan discipliner, som bedömes mer eller mindre viktiga, bör inte förekomma.

I fråga om avvägningen mellan grund- och målforskning uttalar utredningsmännen, att man i varje fall tills vidare bör undvika att fastslå några bestämda fördelningsnormer. Den faktiska fördelningen bör grunda sig på en angelägenhetsgradering från fall till fall av anmälda behov. Målsättningen skall vara, att insatserna göres till förmån för det bästa projektet, oavsett under vilken kategori detta faller. På längre sikt bör erfarenheterna bli utslagsgivande för lösningen av avvägningsproblemet. Utredningsmännen understryker att stöd inte bör utgå till sådana forsknings- och utvecklingsuppgifter som skulle ha kommit till utförande även utan någon särskild insats utifrån. Utan denna målsättning skulle de ekonomiska insatserna inte avsätta några resultat utöver dem, som ändå skulle uppnås. Stödet skulle därmed i realiteten förvandlas till ingenting annat än en form för företagssubvention.

Utredningsmännen har anslutit sig till tanken att projekt, som kan väntas vara näringslivet i Norrland till särskilt gagn, ges en viss prioriterad ställning inom verksamheten. Vid val mellan två likvärdiga projekt, av vilka det ena hänför sig till Norrland, bör norrlandsprojektet ges företräde. Det vore emellertid enligt utredningsmännens mening olämpligt att besluta att en viss del av de disponerade medlen skall användas för särskilda norrlands-

projekt. Varje ledning för avgörande av hur stor del som skulle komma i fråga saknas.

Utredningsmännen betonar att det inte råder någon brist på lovande områden för forsknings- och utvecklingsarbete på grundval av norrländska råvarutillgångar. I en till utredningsmännens betänkande såsom bilaga fogad promemoria från statens tekniska forskningsråd nämnes bl. a. en serie forskningsuppgifter, knutna till skog, trä, cellulosa och till de norrländska malmtillgångarna. Vidare erinrar utredningsmännen om förslagen om en snabbare malminventering i Norrbottens län. Denna skulle avse såväl järnmalm som andra mineraltillgångar.

Förslag till projekt avses i regel initieras från intresserade företag, forskningsinstitutioner, forskningsråd o. s. v. I fråga om forsknings- och utvecklingsuppgifter som har särskilt samband med Norrlands näringsliv, bör däremot ledningen för den föreslagna stödverksamheten enligt utredningsmännens mening arbeta aktivt för att inventera tänkbara projekt. Den bör också uppdra åt särskilda institutioner att systematiskt inventera och granska projekt av intresse för Norrlands ekonomiska utveckling, liksom regelbunden kontakt bör hållas med de norrländska länsstyrelserna och industri-företagen.

Enligt utredningsmännens uppfattning skulle en stödverksamhet av det här avsedda slaget, även utan något som helst särskilt hänsynstagande till projektens norrlandskaraktär, ändå i hög grad få en inriktning som både direkt och indirekt skulle få betydelse för Norrlands ekonomiska framåt-skridande. Den stora roll som de norrländska råvarutillgångarna spelat och spelar inom vår industriella produktion och i vår export, gör det enligt utredningsmännens mening ofrånkomligt, att den fortsatta industriella expansionen och anpassningen till nya förhållanden inom världsekonomin kommer att innebära en ytterligare förädling av de norrländska råvarorna och en differentiering som är byggd på dessa.

Stöd till grundforskningen skall enligt utredningsmännen regelmässigt få formen av bidrag utan återbetalningsskyldighet. Det skall i princip avse engångsinsatser, även om långsiktiga engagemang inte behöver uteslutas. Stödet bör hänföra sig till ett bestämt och avgränsat forskningsprogram. För ett visst pågående eller beslutat forskningsprojekt skall forskare kunna engageras för ett angivet antal år, anför utredningsmännen. Bidrag bör däremot inte lämnas till inrättande av speciella professurer eller andra permanenta forskarbefattningar, liksom inte heller åtaganden bör göras att upprätta och underhålla permanenta forskningsinstitutioner.

Beträffande de praktiskt orienterade insatserna för det industriella utvecklingsarbetet, främst målforskningsarbetet, uppehåller sig utredningsmännen inledningsvis vid frågan om riskerna för bristande realism i stödverksamheten. Stora svårigheter anmäler sig vid varje försök att organisera och bedriva en stödverksamhet som avser den inom existerande företag bedrivna målforskningsverksamheten. Utredningsmännen lägger största vikt vid nödvändigheten av att skapa god kontakt mellan stödverksamheten och

den normala produktiva verksamheten i samhället. Sker inte detta föreligger risker för orealistiskt valda projekt och oproportionerliga kostnader för genomfört arbete. Möjligheterna att undvika dessa risker får främst sökas efter sådana linjer att projekten som regel bearbetas och genomföres i direkt samarbete med intresserade företag på området. Helst bör detta ske under former som engagerar företagen ekonomiskt samtidigt som deras praktiska sakkunskap och speciella erfarenheter utnyttjas. Utredningsmännen framhåller, att stödformerna som regel bör förenas med en viss villkorlig återbetalningsskyldighet. De föreslår dels lån med villkorlig återbetalningsskyldighet och dels villkorlig garanti för täckande av viss del av kostnaderna. Den förstnämnda stödformen innebär, att vid vissa projekt, som genomförs i samarbete med ett företag, ingen återbetalningsskyldighet bör inträda om projektet ger negativt resultat. Om resultatet däremot blir vinstgivande, skall lånet återbetalas. Återbetalningsföreskrifterna bör vara relativt stränga och inkludera krav på full räntebetalning för den tid kapitalinsatsen utestått. Utredningsmännen framhåller, att en praktisk svårighet vid tillämpningen av denna stödform blir avgörandet om villkoren för återbetalningsskyldighetens inträdande är uppfyllda eller ej. Vid stödformen villkorlig garanti för täckande av viss del av kostnaderna täcker fonden förlusten på ett visst projekt upp till ett bestämt belopp. Denna konstruktion kan tillämpas då ett företag själv har resurser att genomföra ett projekt men av riskfördelningskäl inte är berett att ensamt satsa på det.

Under vissa omständigheter bör stöd kunna lämnas i form av anslag utan återbetalnings- och förräntningsskyldighet även för tekniskt och industriellt utvecklingsarbete. Detta kan gälla om resultatet av ett projekt inte kan väntas leda till direkt ekonomisk vinning för något visst företag utan kan komma flera företag eller en hel industribransch tillgodo. Utredningsmännen anser inte, att stödet bör ha formen av delägarskap i företag, men utesluter inte att detta kan ske i undantagsfall. I fråga om patenterbara uppfinningar framhåller utredningsmännen, att det kan vara rimligt att som villkor för stöd föreskriva mer eller mindre långtgående begränsningar beträffande äganderätten till ett eventuellt uppkommande patent.

Syftet med stödverksamheten med avseende på målforskning och praktiskt utvecklingsarbete bör enligt utredningsmännens mening vara att övertaga och täcka med utvecklingsarbete förenade risker, som efter vanlig prövning av bästa sakkunskap bedömes värda att tagas, men som enskilda företag inte i sin normala verksamhet vågar sig på eller ensamma förmår bära. Den ifrågasatta verksamhetens enda uppgift skall vara att främja utvecklingsarbete, inte att understödja företag. I första hand kommer enligt utredningsmännen sådana projekt i fråga som är så stora, att de överstiger enskilda företags förmåga att genomföra eller som eljest ligger mindre väl till för enskilda företag, t. ex. projekt som avser utvecklingsuppgifter av intresse för en hel bransch. Projekt som är utpräglade långsiktiga och gränsar till ren grundforskning bör likaså kunna stödjas.

Vissa redan existerande statliga organ, främst statens naturvetenskapliga

forskningsråd och statens tekniska forskningsråd, har en verksamhet som nära kan komma att överensstämna med den föreslagna. Utredningsmännen anser det inte vara någon avgörande olägenhet att på detta område ibland mer än en beslutande instans ägnar sig åt verksamhet av samma slag och sålunda en viss organisatorisk dubbling kan uppkomma. De framhåller, att för uppgifter av det speciella slag som det här gäller, kan det vara en fördel att flera organ engageras och får tillfälle att pröva uppkomna behov. Verksamheten skall dessutom endast till viss del komma att bestå i att understödja sådan forskning som de båda forskningsråden nu bidrar till. Utöver stöd till grundforskningsbetonade projekt, skall också sådana uppgifter tillgodoses som faller utanför någotdera av forskningsrådets uppgifter. Resurserna skall kunna utnyttjas för större projekt än som ligger inom räckhåll för forskningsråden. Redan insatser på några miljoner kronor eller något tiotal miljoner kronor faller ofta utanför vad forskningsråden normalt kan tänka sig engageras i. Det tillskott av nya resurser för forskningsändamål som kan ställas till förfogande av malmvinstmedlen bör hållas ihop inom en organisatorisk enhet och inte splittras upp på flera organ och specialanvändningar.

3. Verksamhetens organisation och utformning

Utredningsmännen har i sitt förslag utgått ifrån att en fond skall bildas. Grundläggande vid deras överväganden beträffande ledningen och administrationen av fonden har varit att denna inte annat än i undantagsfall själv skall organisera och genomföra de understödda projekten. Den direkta ledningen och förstahandsansvaret för de projekt fonden engagerar sig i skall åvila de institutioner eller företag som mottar stödet. Enligt utredningsmännens uppfattning får det inte tillmätas någon betydelse vem som är företagets ägare. Såväl statliga som privata institutioner och företag liksom även kommunala och kooperativa företag skall kunna komma i fråga. Endast undantagsvis torde däremot stöd böra lämnas åt enskilda uppfinnare eller forskare som arbetar utan anknytning till existerande företag eller forskningsinstitutioner.

Det årliga bidraget till fonden av vinstmedel från LKAB skall bestridas ur de vinstmedel från bolaget, som årligen tillföres staten som utdelning i dess egenskap av aktieägare i bolaget. Utredningsmännen anför, att den andel av statens årliga utdelningsinkomst, som skall disponeras av fonden, inte bör vara större än att statens återstående, behållna utdelningsinkomst från bolaget räcker till för att bestrida normal förräntning och amortering av statens egen investering i bolaget.

De årliga medelstillskott som fonden skall arbeta med bör bli någorlunda stora. Utredningsmännen anser det också önskvärt att fondens ledning kan räkna med ett, i varje fall i början, fast årligt medelstillskott. Även om statens intäkter av utdelningen från malmbolaget kan komma att underkastas konjunkturbetingade variationer, bör ett årligt belopp fastställas att

utgå till fonden under i varje fall en viss period. Utredningsmännen föreslår sålunda ett årligt bidrag om 25 miljoner kronor under en första period av fem år. Därefter får frågan om bidragets storlek upptagas till ny prövning.

De till fonden inflytande medlen kommer, utöver det årliga tillskottet av vinstmedel från LKAB, att utgöras av återbetalning på lån som utlämnats av fonden samt avkastning på fondkapitalet. Storleken av återbetalningar och räntor på lån blir beroende av i vilken omfattning denna stödform begagnas samt av hur ofta projekten visar sig vinstgivande. Utredningsmännen framhåller, att posten under de första åren av naturliga skäl blir obetydlig. De från fonden utbetalade beloppen torde komma att växla relativt kraftigt från år till år. Utredningsmännen föreslår därför en fondering för vilken riktmärket bör vara 75—100 miljoner kronor. Fondens ledning skall dock ha frihet att låta beloppet fluktuera inom vidare gränser. Fondens kapital bör göras räntebärande. Med hänsyn till att dess ledning inte bör belastas med kapitalförvaltning i snävare mening samt riksbanken föreslås bli fondens bankförbindelse förordar utredningsmännen, att medlen inestår i riksbanken och där gottgöres ränta efter en räntesats, som föreslås ligga en halv procent över affärsbankernas högst förräntade inlåningsräkning.

Fondens ledning bör enligt utredningsmännens förslag anförtros åt en särskild styrelse. Antalet ledamöter i styrelsen bör vara litet. Utredningsmännen föreslår, att antalet begränsas till fem. Två ledamöter bör ha varit praktiskt verksamma inom industri eller finansväsen och två ledamöter ha erfarenhet av naturvetenskaplig eller teknisk forskning. Styrelseledamöterna utses av Kungl. Maj:t efter förslag av fyra s. k. förslagsgrupper. Varje sådan förslagsgrupp har att föreslå tre kandidater, av vilka Kungl. Maj:t sedan utser en. En första förslagsgrupp föreslås bildad av chefen för kommerskollegium och cheferna för statens tekniska verk, varmed avses statens järnvägar, vattenfallsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt televerket. Två grupper bildas av verkställande direktörerna från några större industriföretag — en grupp från företag med särskild anknytning till Norrland och en grupp från andra företag med erfarenheter av industriellt framstegsarbete. Medlemmarna i dessa båda grupper, som vardera bör omfatta fyra till fem personer, skall vid varje särskilt tillfälle utses av Kungl. Maj:t. Den fjärde gruppen skall bestå av direktörerna i Ingeniörsvetenskapsakademien och Jernkontoret, rektorerna vid de tekniska högskolorna och ordförandena i statens naturvetenskapliga och tekniska forskningsråd. Utöver fyra nämnda styrelseledamöter skall Kungl. Maj:t utse en femte ledamot som tillika skall vara ordförande.

Fondens räkenskaper skall granskas av två av Kungl. Maj:t utsedda revisorer, varav en auktoriserad revisor. Revisionen skall, framhåller utredningsmännen, liksom Kungl. Maj:ts beslut om ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter endast avse förvaltningen i inskränkt mening och icke innebära någon

granskning av eller något ställningstagande till det materiella innehållet i fondstyrelsens beslut om stöd åt olika projekt.

Enligt förslaget skall erforderligt utredningsarbete för fondens räkning överlåtas åt redan befintliga organ och inom dessa verksamma kvalificerade specialister. Fondens kansli bör därför kunna begränsas till att omfatta blott några få anställda, nämligen en verkställande direktör, en sekreterare, en kamrer samt biträdespersonal. Det bör enligt utredningsmännen åvila styrelsen att utse dessa tjänstemän, liksom att fastställa deras löner och anställningsvillkor.

4. Fonden för vissa stödåtgärder inom malmkommunerna (tremiljonersfonden)

Såsom tidigare nämnts har utredningsmännen också haft i uppdrag att framlägga förslag till disposition av fonden för vissa stödåtgärder inom malmkommunerna (tremiljonersfonden). Denna fond bildades genom beslut av 1938 års riksdag. Dess syfte var att skydda de av LKAB:s verksamhet berörda kommunerna (Jukkasjärvi kommun, numera Kiruna stad, och Gällivare kommun) mot följderna av växlande konjunktur för malmproduktionen. Genom beslut av 1946 års riksdag ändrades fondens bestämmelser i vissa avseenden. I enlighet med dessa bestämmelser togs fonden i bruk under budgetåren 1946/47—1951/52. Under denna tidrymd utbetalades sammanlagt 243 180 kronor till pensionsutfyllnad åt anställda vid LKAB, vilka förtidspensionerats i samband med inträffade sysselsättningssvårigheter. Utbetalandet av dessa pensionsutfyllnader är det enda ändamål för vilket fonden tagits i bruk. Fonden uppgår därmed för närvarande till 2 756 820 kronor.

Utredningsmännen har diskuterat möjligheten att låta tremiljonersfonden bli ett komplement till malmfonden. Den skulle då kunna användas för industriell exploatering av resultaten av malmfondens norrlandsprojekt och härvid utnyttjas för det stadium som normalt följer efter malmfondens befattning med ett projekt. Den stödform som skulle komma i fråga vore medel- eller långfristiga lån avsedda att bidra till finansieringen av anläggningar eller maskinköp. Utredningsmännen invänder mot denna användning av tremiljonersfonden, att denna är av alltför begränsad omfattning för att kunna bli av betydelse annat än i isolerade fall. De förordar i stället att fonden ombildas till en statlig lånefond. Denna skall användas för att stödja en differentiering av näringslivet i malmfälten genom att medelst långivning främja startandet av kompletterande industrier. Det föreslagna användningsområdet överensstämmer nära med det som gäller för statens hantverks- och industrilånefond. De för sistnämnda fond gällande lånevillkoren skall tillämpas även för tremiljonersfonden. Detta innebär en marknadsmässig räntesats och en amorteringstid på normalt högst tio år.

Syftet med tremiljonersfonden skall enligt utredningsmännens förslag

vara att främja uppkomsten eller utbyggandet av kompletterande industrier inom Kiruna stad och Gällivare kommun. I undantagsfall, framhåller utredningsmännen, bör lån kunna utgå även för annan del av Norrbottens län. Genom att syftet sålunda är att stödja industrialiseringen inom en viss region, inte att allmänt underlätta kapitalanskaffning för en viss storleksgrupp av företag, är vissa avvikelser motiverade från hantverks- och industrilånefondens bestämmelser. Ur tremiljonersfonden bör sålunda enligt utredningsmännens förslag kunna utlämnas lån för industriell verksamhet som startas även av större företag. Förvaltningen av fonden bör uppdras åt länsstyrelsen i Norrbottens län, som vid avgörandet av låneärenden bör samråda med länsarbetsnämnden samt eventuellt med kommerskollegium, malmkommunerna eller företagareföreningen.

Någon övre gräns för lånens storlek bör inte fastställas, anser utredningsmännen. Lån över 100 000 kronor bör dock prövas av Kungl. Maj:t.

III. Yttranden

Samtliga remissinstanser har anslutit sig till eller lämnat utan erinran vad utredningsmännen anfört om behovet av stöd åt industriellt forsknings- och utvecklingsarbete. Förslaget om att en del av statens vinst från malmbrytningen skall avsättas för nämnda ändamål har likaså i princip tillstyrkts eller godtagits av praktiskt taget alla remissinstanser, varvid dock starkt skiljaktiga meningar kommit till uttryck beträffande inriktningen av och formerna för stödet. *Statskontoret* betecknar sålunda fondens uppgifter såsom ytterst diffusa och förordar ytterligare överväganden rörande syftet med verksamheten. Ämbetsverket finner det vidare påfallande att utredningsmännen så starkt gått in för stöd åt grundforskning, oaktat denna reguljärt anses åvila staten. Sistnämnda förhållande har åberopats även av åtskilliga andra remissinstanser. Enligt *länsstyrelsen i Västerbottens län* följer därav att grundforskningen principiellt och i första hand bör stödjas av anslag över statsbudgeten och *länsstyrelsen i Norrbottens län* ifrågasätter huruvida just de lappländska malmtillgångarna kan anses inta en sådan särställning att vinsten från dem skall få tas i anspråk för grundforskning inom hela det svenska naturvetenskapliga och tekniska forskningsfältet. Under sådana omständigheter, menar länsstyrelsen, kan man med lika stort fog kräva att vinsterna från andra liknande naturtillgångar tas i anspråk för ett utvidgat allmänt forskningsstöd. De båda länsstyrelserna liksom *kommittén för näringslivets lokalisering, Västernorrlands läns landsting, samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen, Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare* samt *Västerbottens företagareförening*, vilka i övrigt uttryckt likartade synpunkter, accepterar emellertid att stöd lämnas åt sådan grundforskning som kan antas vara en förutsättning för utvecklingen av näringslivet i Nordsverige. Enligt *statens tekniska*

forskningsråd kommer den föreslagna uppläggningsen att innebära en dubbelring av de naturvetenskapliga och tekniska forskningsrådets verksamhet för vilken några bärande skäl inte anförts. Liknande synpunkter anføres av *överstyrelsen för de tekniska högskolorna, kollegienämnden vid tekniska högskolan i Stockholm* samt *länsstyrelsen i Västmanlands län*. Med hänsyn till önskemålet att undvika en splittring av fondens resurser ställer sig *länsstyrelsen i Malmöhus län* tveksam och *Svenska uppfinnareföreningen* avvisande till att medlen skulle kunna disponeras för grundforskning.

Utredningsmännens förslag beträffande stöd åt grundforskningen har emellertid också mötts med instämmanden eller lämnats utan erinran av ett stort antal remissinstanser. Sålunda anser *kommerskollegium* att utredningsmännen har givit goda skäl för sina förslag i fråga om vilka slag av projekt — från grundforskning till utvecklingsarbeten på gränsen till kommersiell exploatering — som malmfondens verksamhet bör omfatta. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhåller att grundforskningen och dess problemställningar representerar den mest långsiktiga och perspektivrika planeringen av en nations resurser och understryker vikten av att grundforskningen i första hand tillgodoses vid medlens fördelning. *1955 års universitetsutredning* betonar att tekniskt utvecklingsarbete i mycket hög grad måste vila på grundforskning. Det blir nödvändigt för malmfondens styrelse att som ett första led vid genomförandet av varje större utvecklingsprojekt initiera ren grundforskning av både mångskiftande och kostnadskrävande slag. Med hänsyn härtill finner universitetsutredningen det sannolikt att anslagen från den föreslagna fonden i avsevärt större utsträckning än de sakkunniga synes tänka sig kommer att ges till projekt av ren grundforskningskaraktär. En sådan utveckling behöver enligt universitetsutredningen på intet sätt innebära, att fondens huvudsyfte att främja tekniskt utvecklingsarbete förloras ur sikte, utan den kan helt enkelt bero på att fondstyrelsen finner, att detta syfte bäst tillgodoses om tillgängliga resurser sättes in på grundforskningsarbete. *Kanslern för rikets universitet* erinrar om vikten av att fondstyrelsen vid utformande av sin praxis till fullo beaktar grundforskningen. I motsatt fall riskerar man att en ensidig och olämplig praxis utvecklas, vilken det sedan kan bli svårt att korrigera.

Vad utredningsmännen har anfört om *f o r s k n i n g s o m r å d e n o c h f o r s k n i n g s u p p g i f t e r* som skulle kunna stödjas ur fonden har i ett stort antal fall närmare utvecklats av remissinstanserna med angivande av exempel på aktuella forskningsuppgifter inom optisk forskning, betongforskning, malmgeologisk forskning, forskning inom järn- och stålområdet m. fl. forskningsområden. Behovet av stöd till forsknings- och försöksverksamhet inom skogsbrukets område och därmed sammanhängande förädlingsverksamhet understrykes av många remissinstanser. Likaså framhålles vikten av stöd till forskning inom jordbruksområdet. I åtskilliga yttrandena riktas invändningar mot att medicinsk och samhällsvetenskaplig forskning inte skulle omfattas av stödet. Det har också ifrågasatts huru-

vida inte all utvecklingsverksamhet inom näringslivet borde komma i åtanke, till vilket verksamhetsområde den än hör.

Vad utredningsmännen föreslagit beträffande det speciella hänsynstagandet till Norrlands näringsliv betecknas såsom otillräckligt av en rad remissinstanser. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* hävdar sålunda — med instämmande i allt väsentligt av de av länsstyrelsen hörda instanserna — att fondens verksamhetsområde huvudsakligen bör avse Nordsverige med koncentration till Norrbotten. Såsom en bakgrund till sitt ställningstagande lämnar länsstyrelsen följande sammanfattande redogörelse för det norrbottniska näringslivets nuvarande situation.

Gentemot riket i övrigt intar Norrbotten en markerad särställning med hänsyn till de förhållanden under vilka näringslivet arbetar. De faktorer som konstituerar denna särställning är sammanfattningsvis följande

1. Länets naturtillgångar är ännu i stor utsträckning outnyttjade. Råvarubasen medger i och för sig en långtgående industriell expansion. Bl. a. av brist på investeringsvilligt kapital har dock denna expansion hittills varit otillräcklig.

2. Inväxningen i de arbetsföra åldrarna har hittills — trots utflyttningsöverskottet — skett i snabbare takt än inom landet i övrigt.

3. Kombinationen av otillräcklig expansion, fortsatt befolkningstillväxt och ett ensidigt utbyggt näringsliv har resulterat i en permanent sysselsättningskris. Denna kännetecknas av omfattande och starkt säsongbunden arbetslöshet även under högkonjunktur.

Enligt länsstyrelsens uppfattning bör fondens primära uppgift ligga i att genom olika företagsbefrämjande åtgärder stimulera till fortsatt expansion och differentiering av näringslivet i Nordsverige för att därigenom skapa ett första led i förberedelsearbetet mot vikande malmkonjunkturer och sinande gruvor. Länsstyrelsen anför därefter exempel på lämpliga forskningsuppgifter inom skogs- och jordbruket, malmutvinningen och byggnadstekniken. Enbart forskning är dock enligt länsstyrelsens mening inte nog för att skapa åsyftad stimulans till en starkare industriell differentiering. Härför erfordras också direkta utvecklingsinsatser i form av tekniska och ekonomiska utredningar rörande förutsättningarna för grundande av ny och utvidgning av existerande företagsamhet, projektering, marknadsundersökningar, rådgivnings- och konsultationsverksamhet samt uppföljande av nystartad eller utvidgad företagsamhet. Det föreslagna stödprogrammet för Nordsveriges näringsliv kräver emellertid enligt länsstyrelsens mening ofrånkomligen att fonden även ges frihet att genom direktfinansiering i form av lån och lånegarantier m. m. på affärsmässig basis medverka till grundande av nya eller utvidgning av existerande företag. Fonden bör också få möjlighet att genom aktieteckning eller på annat sätt ingå såsom delägare i nybildade eller expanderande företag. En förstärkning av stödet till enskilda skogsägare bör enligt länsstyrelsen även kunna utgå från fonden.

Liknande synpunkter anföres av *länsstyrelserna i Jämtlands, Västernorrlands och Västerbottens län*, jämte av de båda sistnämnda hörda instanser,

kommittén för näringslivets lokalisering, samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen samt Norrlandsförbundet. Även statskontoret betonar det eftersträvandsvärda i en differentiering och utveckling av det norrländska näringslivet och pekar härvid inte endast på osäkerheten beträffande den framtida malmutvinningen utan även på existerande sysselsättningspolitiska svårigheter. Länsstyrelsen i Norrbottens län och kommittén för näringslivets lokalisering uttalar att det av utredningsmännen utformade stödet kommer att bli av betydelse endast för ett begränsat antal företag i Nord-sverige. Sveriges hantverks- och industriorganisation anför att ett ökat stöd till Norrlands arbetsliv och företagsamhet framstår som det enda vä-gande skälet för upprättandet av en ny specialfond. Enligt Sveriges geologis-ka undersökning borde det speciella hänsynstagandet till Norrlands nä-ringsliv ha givits ett klarare och mera markerat uttryck.

Kooperativa förbundet ansluter sig liksom ett stort antal remissinstanser till utredningsmännens synpunkter med avseende på prioriteringen av pro-jekt, som kan få särskild betydelse för Norrland. Förbundet betecknar det för övrigt såsom stridande mot grundtanken vid fondens upprättande att binda dess ledning vid vissa projekt. Även om sålunda enligt förbundets mening en särskild prioritet för norrlandsprojekt inte kan anses vara be-hövlig synes det dock, fortsätter förbundet, vara fullt berättigat för fon-den att ägna uppmärksamhet åt sådana projekt på olika områden, vilka kan underlätta Norrlandsbefolkningens försörjning med konsumtionsvaror, byggnadsmaterial etc. från där lokaliserade företag. Förbundet pekar vi-dare på de höga transportkostnadernas betydelse för levnadskostnaderna i Norrland och framhåller att sådana projekt som syftar till etablering av ekonomiskt arbetande industri-, transport-, elkraftdistributions- och andra företag i Norrland synes ha särskilt anspråk på fondens uppmärksamhet. Genomförandet av sådana projekt torde, anför förbundet, bidra till att ska-pa arbetsmöjligheter på en med landets övriga befolkning likvärdig stan-dard också utanför de nuvarande norrländska industricentra.

Utredningsmännens förslag rörande urvalet av projekt som skall kunna erhålla stöd, och formerna för stödet, beröres av många remissinstanser. LO påtalar svårigheten för fonden att välja sådana pro-jekt, som annars inte skulle komma till utförande, men ändå finna sådana som är grundade på tillräcklig realism och har rimlig sannolikhet för fram-gång. Risken är, anför LO, att fonden till övervägande del kommer att finansiera projekt som företagen ändå skulle ha genomfört och därigenom inte bidrar till ökad forskning men väl till att minska företagens oundvik-liga förluster på mer eller mindre misslyckade forskningsobjekt. Enligt LO:s mening har utredningsmännen inte på ett övertygande sätt visat hur detta problem skall lösas. Jernkontoret betonar att medlen bör koncentreras till större och mera kostnadskrävande projekt, för vilka tillräckliga resurser svårligen kan ställas till förfogande i annan ordning men vilkas framgångs-rika genomförande kan bli av synnerlig betydelse för den tekniska och indu-striella utvecklingen i vårt land. Ingenjörsetenskapsakademien framhåller,

att det kan bli ofrånkomligt, att malmfonden medverkar i byggnadsfrågor. Beträffande industriellt utvecklingsarbete framhåller akademien att det finns exempel på att goda projekt blivit liggande outnyttjade därför att de industriföretag som skulle kunna utnyttja dem, saknat medel för exploateringen. Enligt *Sveriges industriförbund* bör fondens engagemang vid stöd till industriellt utvecklingsarbete i princip avse det ekonomiska risktagandet fram till gränsen för den kommersiella exploateringen av det bearbetade projektet. *Kooperativa förbundet* upphåller sig vid risken för uppkomsten av monopolvinster i samband med ett eventuellt delägarskap mellan fonden och företaget vid den industriella exploateringen av forskningsresultat och betonar betydelsen av att delägarskapet kringgärdas av garantier häremot. *Västernorrlands läns företagareförening* föreslår att en del av fondmedlen ställes till kommerskollegiets förfogande för fördelning mellan de norrländska länens företagareföreningar.

Många remissinstanser är kritiska mot bildandet av en särskild fond. *Riksräkenskapsverket* och *fullmäktige i riksgäldskontoret* ifrågasätter lämpligheten av att tillskapa ett nytt organ. Stödverksamheten bör hellre omhändertas av ett redan existerande organ, förslagsvis statens tekniska forskningsråd. Liknande synpunkter framföres av *kollegienämnden vid Chalmers tekniska högskola*, *Vetenskapsakademien* och *Västernorrlands läns företagareförening*. *Statskontoret* framhåller att statens insatser för stöd åt grundforskning kommer att ytterligare splittras. *Statens naturvetenskapliga forskningsråd* och *statens råd för atomforskning* finner det inte rationellt att göra en sådan avgränsning mellan två slags statsorgan att det ena skall syssla med anslag över en viss storleksordning och det andra med småanslagen. Fondens verksamhet bör därför begränsas till tekniskt utvecklingsarbete, under det att malmvinstmedlen fem miljoner kronor per år avsätts till vardera naturvetenskapliga och tekniska forskningsråden. Detta förslag framföres även av *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet*. Åtskilliga remissinstanser har tillstyrkt eller lämnat utan erinran vad utredningsmännen anfört om bildandet av en särskild fond. Enligt *LO:s* mening bör invändningarna mot en dubbling få vika med hänsyn till de betydande resurser fonden avses få disponera och till de delvis nya uppgifter som fonden genom samarbetet med näringslivet ställs inför beträffande målforskning och utvecklingsarbetete.

Frågan om gränsdragningen mellan fonden och forskningsråden har föranlett åtskilliga uttalanden. *Försvarets forskningsanstalt*, *kommerskollegium* och *ingenjörsvetenskapsakademien* betonar att fonden bör koncentrera sig till stora och till antalet begränsade insatser. Enligt *kommerskollegium* bör det sålunda göras en skillnad mellan forskningsrådets huvudsakligen sovrande och anslagsfördelande verksamhet och den mera initiativtagande och på den industriella utvecklingen inriktade verksamhet, som bör vara huvudsyftet för malmfonden. Denna hör sålunda icke engagera sig i uppgifter, som ligger inom forskningsrådets räckvidd annat än i den mån det gäller problem, för vilka fonden har särskild anledning att

intressera sig. Även i sådana fall synes den närmare handläggningen normalt böra ske hos forskningsrådet och malmfondens ekonomiska stöd lämnas genom rådet. Om en mycket stor sak växer fram bör fonden, anför kommerskollegium, icke dröja kvar vid denna utan efter att ha gjort sin vägröjande insats överlåta den slutliga utvecklingen till ett för ändamålet bildat organ i analogi med vad som sker i fråga om atomenergien. Även *1955 års universitetsutredning* förordar att samarbetet mellan fonden och forskningsråden organiseras så, att forskningsråden skall kunna söka och erhålla anslag till grundforskningsarbete från malmfonden. Den forskning som härvid skall ifrågakomma, skall avse konkreta forskningsprojekt av sådan storleksordning, att de bedömes icke rimligen kunna inrymmas inom ramen för ifrågavarande råds egna resurser. *Kanslern för rikets universitet* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* föreslår att samverkan mellan fonden och forskningsråden sker genom att till fonden ställda ansökningar obligatoriskt remitteras till forskningsråden. *Svenska institutet för konserveringsforskning* understryker vikten av att fonden vid medelsfördelningen samverkar med forskningsråden medan *Svenska träforskningsinstitutet* och *Sveriges industriförbund* å andra sidan betonar, att någon mer fast organiserad samverkan inte bör komma till stånd mellan fond och forskningsråd. *Skogshögskolan* och *statens skogsforskningsinstitut* och *Fonden för skoglig forskning* föreslår bildandet av ett skogligt forskningsråd. Detta, som skall erhålla medel genom beslut av styrelsen för den blivande malmfonden, avses skola stödja långfristiga och kapitalkrävande skogliga forskningsuppgifter, för vilka medel icke kan anskaffas på annat sätt.

Reservanterna *herrar Svärd* i fullmäktige i riksbanken och *Hagberg* i fullmäktige i riksgäldskontoret, vilka finner att avsättningen har karaktär av specialdestination av statens inkomster, avstyrker med hänvisning härtill helt bifall till utredningsmännens förslag. *Statskontoret*, *riksräkenskapsverket* samt *fullmäktige i riksgäldskontoret* ställer sig kritiska till konstruktionen med specialdestination. *Kommerskollegium* anser att det föreslagna förfarandet har ett visst symboliskt värde som kan verka stimulerande.

Frågan om storleken av det årliga medelstillskottet till fonden har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Enligt *LKAB:s* uppfattning är de kalkyler rörande utdelningens storlek under de närmaste åren, som ligger till grund för utredningsmännens ställningstagande, icke för optimistiska.

Den föreslagna f o n d e r i n g e n har som regel tillstyrkts eller lämnats utan erinran från remissinstanserna. *Försvarets forskningsanstalt* anser dock att en större fondering bör övervägas. *Riksräkenskapsverket* ifrågasätter däremot om en utbyggnad behöver ske till ett så stort belopp som det av utredningsmännen föreslagna.

Förslaget att riksbanken i främsta rummet bör ifrågakomma såsom placeringsinstitut tillstyrkes av *fullmäktige i riksbanken*, medan *stats-*

kontoret och fullmäktige i riksgäldskontoret förordar att medlen placeras i riksgäldskontoret. Riksräkenskapsverket ifrågasätter om inte medlen bör inbestå på statsverkets checkräkning i riksbanken med hänsyn till att det är fråga om statsmedel. LO ställer sig tveksam inför tanken att fondens medel helt ställes under riksbankens förvaltning och anser att en mera aktiv förvaltning av medlen torde vara att föredra. Detta synes enligt LO:s mening bäst ske genom en särskild fondförvaltning. Eftersom medlen utgör vinstmedel från ett statligt företag bör de till viss del få placeras i andra statliga företag genom lån och aktiebildning men även i mån av lämplighet och behov genom lån och aktieteckning i de privata företag fonden samarbetar med.

Statskontoret och fullmäktige i riksbanken tillstyrker att fondens kapital göres räntebärande efter en räntesats, liggande en halv procent över affärsbankernas högst förräntade inlåningsräkning. Riksräkenskapsverket och fullmäktige i riksgäldskontoret ifrågasätter däremot om ränta överhuvudtaget skall utgå å medlen. Därest så skall ske bör enligt fullmäktiges mening räntevillkoren utformas och fastställas utifrån rent marknadsmässiga synpunkter.

Förslaget beträffande styrelsens sammansättning har som regel tillstyrkts eller lämnats utan erinran. I några yttranden har föreslagits ett större antal ledamöter i styrelsen. LO och TCO anser att en ytterligare ledamot utöver de fem föreslagna bör utses, vilken skall kunna lägga samhällsekonomiska och arbetsmarknadspolitiska aspekter på fondens projekt. Även 1955 års universitetsutredning föreslår en utökning av styrelsen med en ledamot. Länsstyrelsen i Norrbottens län, kommittén för näringslivets lokalisering och Norrbottens läns landsting föreslår sju ledamöter. Av de ytterligare ledamöterna skall en ha sakkunskap på det företagsekonomiska området och en representera Norrbotten. Sju till nio ledamöter föreslås av länsstyrelserna i Jämtlands och Västerbottens län, Västernorrlands läns landsting och samarbetskommittén för de fyra nordligaste länen. Minst två av ledamöterna bör ha anknytning till norrländskt näringsliv och norrländska förhållanden. Att styrelsen bör tillföras ledamöter med ingående kännedom om förhållandena i Norrbottens län har också understrukits av länsstyrelserna i Västernorrlands och Norrbottens län, Svenska Uppfinnareföreningen anser att en ledamot bör ha erfarenhet av uppfinningsområdet. Handelskammaren i Gefle och Västernorrlands och Jämtlands handelskammare ifrågasätter om inte suppleanter bör utses.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet, Kooperativa förbundet och Ingeniörsvetenskapsakademien finner systemet med förslagsgrupper ändamålsenligt, medan kommerskollegium, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, landstingen i Västernorrlands och Norrbottens län, samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen och Sveriges hantverks- och industriorganisation avstyrker det föreslagna systemet. Många remissinstanser har framfört förslag om annorlunda sammansättning av förslagsgrupperna eller ytterligare förslagsgrupper.

Vad utredningsmännen anfört om organisationen av fondstyrelsens kansli har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet av remissinstanserna. *Statens tekniska forskningsråd* anser att kansliet förefaller att vara dimensionerat i underkant. Enligt rådets mening bör fondstyrelsen, om den så finner lämpligt, kunna förstärka det. *Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen, Norrlandsförbundet, Västernorrlands läns landsting och Västerbottens företagareförening* föreslår att kansliet förlägges till Norrland. *Statskontoret* framhåller att den slutliga prövningen av frågan om fondens kansli och administration bör ske under beaktande av vad riksdagens revisorer anfört i sin 1960 avlämnade berättelse om forskningsrådets administration.

Utredningsmännens förslag rörande användningen av fonden för vissa stödåtgärder inom malmkommunerna (tremiljonersfonden) har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av det övervägande antalet remissinstanser.

Om en malmfond enligt utredningens intentioner tillskapas biträder *statskontoret* förslaget att av återstående del av tremiljonersfonden bildas en statlig lånefond. Om syftet med malmfonden i högre grad än enligt utredningsmännens förslag inriktas på att främja utvecklingen av näringslivet i Norrland bör dock enligt *statskontoret* återstående medel i tremiljonersfonden antingen återföras till budgeten eller direkt tillföras malmfonden och gå i avräkning vid beräkning av den första avsättningen till denna fond. *Riksräkenskapsverket* finner det lämpligast att tremiljonersfonden uppgår i statens hantverks- och industrilånefond. De för denna utlåningsfond gällande bestämmelserna torde härvid vid behov få kompletteras med vissa särbestämmelser rörande den utvidgade utlåningen.

Kommerskollegium ifrågasätter om inte länsstyrelsen för att särskilt främja industrialiseringen i malmkommunerna bör ha möjlighet att vid utlåning av lån till företag i dessa kommuner gå utöver den ram i fråga om företagens arbetsfält, som gäller för företagareföreningarna. Kollegiet anser det också angeläget att länsstyrelsen samråder med företagareföreningarna och vid behov med kollegiet. *Västerbottens företagareförening* anser att tremiljonersfondens verksamhetsområde inte bara skall avse Kiruna och Gällivare utan samtliga malmkommuner i Norrland. Förvaltningen av fonden bör uppdras åt företagareföreningarna i Norrbottens och Västerbottens län. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* instämmer i ett av Kiruna stad och Gällivare kommun framfört förslag att fonden bör tillföras ytterligare medel. Detta kan lämpligen ske genom att tillräkna fonden ränta för den tid fondmedlen varit avsatta. Länsstyrelsen erinrar om att, vad gäller utbetalning av pensionsutfyllnad, fondens användningsområde utvidgats till att även avse Luleå. Prioritet bör ges åt malmfältskommunerna, men det synes länsstyrelsen befogat att, utan en alltför snäv begränsning till rena undantagsfall, lämna lån även till företag i Luleå stad.

IV. Departementschefen

Den lappländska järnmalmen utgör en av våra rikaste naturtillgångar. Utvinningen lämnar betydande bidrag till hela samhällets ekonomi. I motsats till andra viktiga råvaror, skogen och vattenkraften, har malmen dock en icke-beständig karaktär. Den fortgående tömning som sker av malmfyndigheterna utgör en förtäring av en betydelsefull nationell tillgång. Ända sedan brytningen i någon större utsträckning togs upp omkring sekelskiftet har statsmakterna haft sin uppmärksamhet riktad på detta förhållande. För att undvika icke önskvärda verkningar föreskrev staten sålunda länge särskilda maximigränser för den tillåtna årliga brytningen. De synpunkter som resulterade i dessa åtgärder har dock förskjutits med den ekonomiska och industriella utvecklingen. Brytningen har också efter hand utökats. Även om utvägen att tillgripa en hårdare, direkt begränsning av malmutvinningen i dag knappast är aktuell, bör dock det allmänna på annat sätt tillgodose de syften, som den tidigare politiken hade för ögonen. Angelägenheten härav framträder med särskild styrka efter det beslut statsmakterna fattade 1955 att inlösa de privatägda stamaktierna i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag (LKAB). Staten har därmed övertagit inte bara det huvudsakliga handhavandet av gruvdriften utan också det långsiktigare ansvaret för malmfyndigheternas nyttiggörande. Efter inlösningsbeslutet hemställde jag därför om bemyndigande att tillkalla särskilda utredningsmän för att närmare pröva under vilka former den åsyftade målsättningen lämpligen skulle kunna förverkligas. I direktiven för utredningsmännen utgick jag ifrån att staten borde bidra till att åt framtiden trygga något av de värden som de lappländska gruvfälten representerar, genom att avdela en del av sin vinst från malmbrytningen i syfte att stärka det svenska näringslivets forsknings- och utvecklingsarbete.

De tillkallade utredningsmännen har den 23 augusti 1960 framlagt sitt betänkande. Som framgått av den tidigare lämnade redogörelsen har de anslutit sig till huvudtanken i direktiven. De framhåller, att även om samhället och industrien avdelar avsevärda resurser på detta område, behov föreligger av ytterligare insatser. Främst sammanhänger detta med den svenska företagsamhetens struktur. Endast ett ringa antal företag kan enligt utredningsmännen vid en internationell jämförelse betecknas som stora. Få svenska företag har sålunda möjligheter till det risktagande som ligger i att avdela tillräckligt omfattande resurser för ett effektivt utvecklingsarbete. Kostnaderna för detta slag av arbete har också ökat starkt med teknikens utveckling.

Utredningsmännen, som föreslår att stöd bör utgå till naturvetenskapligt och tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete, diskuterar ingående hur ett sådant stöd bör utformas för att bli mest effektivt och inom vilka områden behoven är störst. De skiljer på grundforskning, tillämpad forskning eller målforskning samt praktiskt industriellt utvecklingsarbete. Medan målforsk-

ningens uppgift är att uppnå ett på förhand uppställt praktiskt mål, strävar grundforskningen efter att vidga kunskapen om de mera grundläggande vetenskapliga förutsättningarna och sammanhangen. Utredningsmännen har vid sina överväganden funnit, att alla dessa former av utvecklingsinsatser är lika nödvändiga och viktiga. De måste alla ses som omistliga inslag i ett arbete mot samma mål. En väl tillgodosedd grundforskning är sålunda en förutsättning för fruktbringande målforskning och för utveckling av den tillämpade tekniken.

Vad formerna för stödverksamheten beträffar, anser utredningsmännen, att stöd till grundforskningsbetonade uppgifter bör utgå i form av bidrag. För sådan praktiskt inriktad och målforskningsbetonad verksamhet, som oftast förutsättes genomförd under direkt medverkan från företag, bör däremot bidrag förekomma endast i undantagsfall. I stället bör stödverksamheten utformas på ett sätt som engagerar företagen ekonomiskt. Utredningsmännen föreslår, att stödformerna i dylika fall huvudsakligen utgöres av lån med villkorlig återbetalningsskyldighet samt villkorliga garantier för täckande av viss del av kostnaderna för ett projekt. Vad gäller lånen skall återbetalningsskyldighet, innefattande full räntebetalning, inträda om resultatet av ett utvecklingsarbete blir vinstgivande. Vid lämnad garanti skall eventuella förluster kunna ersättas upp till ett bestämt belopp, om ett projekt leder till negativa resultat. Syftet med verksamheten skall vara att främja utvecklingsarbete, inte att understödja företag.

Utredningsmännen har förordat, att det särskilda hänsynstagande till förman för det norrländska näringslivet som förutsatts i direktiven, väsentligen skall ske på så sätt att vid val mellan två likvärdiga projekt, av vilka ett hänför sig till Norrland, företräde skall ges åt norrlandsprojektet.

Vad beträffar organisationen av verksamheten, föreslås att en fond bildas. Till denna skall överföras viss del av statens vinst från LKAB. Enligt utredningsmännens förslag skall ett belopp om 25 miljoner kronor årligen utgå under en femårsperiod. Därefter bör frågan om bidragets storlek ånyo prövas. Fonden bör bli ett fristående organ, utformat som en stiftelse, med av Kungl. Maj:t fastställd organisation och stadga. Enligt utredningsmännen skall nominering av ledamöter i styrelsen ske genom ett system med s. k. förslagsgrupper. Kungl. Maj:t skall därefter utse ledamöterna.

Utredningsmännen redovisar slutligen också vissa förslag rörande fonden för vissa stödåtgärder inom malmkommunerna (tremiljonersfonden). Denna fond, vars syfte ursprungligen var att skydda malmkommunerna mot följderna av växlande konjunkturer för malmproduktionen, har hittills kommit till användning endast i begränsad omfattning. Utredningsmännen föreslår, att den ombildas till en lånefond, med uppgift att stödja differentiering och utbyggnad av näringslivet i malmkommunerna.

Förslaget att avdela viss del av LKAB-vinsten för stöd till forsknings- och utvecklingsarbete har allmänt tillstyrkts av remissinstanserna. Däremot föreligger betydande meningsskiljaktigheter om verksamhetens inriktning. Framför allt betonas i många yttranden behovet av ett ökat hänsynstagande till Norrland och främst Norrbotten.

Ett väl utbyggt forsknings- och utvecklingsarbete är en förutsättning för att vi skall kunna bevara och vidareutveckla vårt välstånd. Såväl staten som industrien satsar också avsevärda belopp i dessa hänseenden. Det allmänna har därvid främst påtagit sig ansvaret för grundforskningen och den utvecklingsforskning som närmast gränsar till grundforskning. Härutinnan har ansträngningarna intensifierats under senare år, dels genom utbyggnad av våra universitet och högskolor, och dels genom ökade anslag till forskningsråden. Breddningen av forskarrekryteringen och de ökade materiella resurserna för forskningen torde på ett helt annat sätt än tidigare ha skapat förutsättningar för vetenskapliga landvinningar som kan komma hela vårt samhälle tillgodo. Vid bedömandet av de fortsatta insatserna på detta område måste kostnadssidan tilldra sig stor uppmärksamhet. Det torde vara ovedersägligt, att utvecklingen inom naturvetenskap och teknik går mot att den vetenskapliga verksamheten blir mer kostnadskrävande. Allt mer komplicerade metoder och apparater erfordras och allt fler forskare måste sättas in på varje forskningsprojekt. Detta gäller — med hänsyn till bl. a. kraven på information om den ständigt ökande mängden av grundläggande vetenskapliga framsteg — inte minst målforskningen och det industriella utvecklingsarbetet. Mot bakgrunden av den svenska industrins struktur med relativt små enheter synes det, såsom också utredningsmännen framhållit, föreligga risk för att svenska företag inte kan sätta in tillräckliga resurser på kvantitativt omfattande och krävande projekt som på sikt skulle kunna ge utdelning i nya produktionsmetoder och nya produkter.

Med det anförda har jag velat dels understryka forskningens och utvecklingsarbetets betydelse för vårt fortsatta välstånd, och dels peka på ett svårbevärat inslag som kan skönjas i den kommande utvecklingen. Mot bakgrunden härav finner jag det helt följdriktigt, att en del av avkastningen från en av våra rikaste naturtillgångar, de lappländska malmfyndigheterna, användes för att bygga upp nya ekonomiska värden. Som jag också givit uttryck för i direktiven, bör härvid särskild hänsyn tas till det norrländska näringslivet. Utredningsmännen har emellertid inte förordat att någon del av medlen avdelas för detta ändamål och har ej heller i övrigt föreslagit någon klart uttalad prioritet för norrlandsprojekt. Som framgått av vad jag nyss anförat har detta väckt stark kritik från många remissinstansers sida. Även jag ställer mig i denna del kritisk till utredningsmännens förslag.

Insatser för att utveckla det norrländska näringslivet framstår som särskilt starkt motiverade. Norrland har avsevärda men till stor del ännu outnyttjade naturtillgångar. Ett betydande överskott av arbetskraft föreligger, som med hänsyn till befolkningsutvecklingen kan väntas bestå under avsevärd framtid. Samhällets utgifter för beredskapsarbeten och arbetslöshetsunderstöd är höga för Nordsverige och speciellt för Norrbotten. Detta är förhållandet även under tider då konjunkturerna är goda och sysselsättningen är hög inom landet i övrigt. Orsakerna härtill är att finna bl. a. däri, att näringslivet i Norrbotten liksom i övrigt i Nordsverige är alltför utvecklat och odifferentierat. Mot bakgrunden av de faktorer jag framhållit, före-

faller det troligt att ett främjande av det norrländska näringslivet kan få en högre samhällsekonomisk räntabilitet än en rent företagsekonomisk bedömning låter förmoda.

Behovet av stödåtgärder framträder sålunda med särskild styrka för Norrlands del. Jag anser, att detta bör komma till klart uttryck genom att en viss del av malmvinstmedlen avskiljes till en särskild fond för industriellt forsknings- och utvecklingsarbete samt främjande av företagsamhet, förslagsvis benämnd *Norrlandsfonden*. Därjämte förordar jag, att en allmän forsknings- och utvecklingsfond bildas i huvudsaklig överensstämmelse med utredningsmännens förslag. Jag föreslår, att denna benämnes *Malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete*.

Den förstnämnda av de båda av mig föreslagna fonderna bör ha till uppgift att främja näringslivets framtida utbyggnad i Norrland. Tonvikten bör läggas på Norrbotten. Jag vill i detta sammanhang erinra om att Tornedalsutredningen i sitt betänkande med förslag till åtgärder för näringslivets utveckling (SOU 1960: 37) föreslagit inrättandet av en fond med liknande syfte. Denna fond föreslogs dock komma enbart Norrbotten till godo. Den skulle handha finansieringsfrågor och frågor i övrigt rörande stöd till inventerings-, forsknings- och utvecklingsarbete.

De norrländska råvarutillgångarna erbjuder såsom utredningsmännen framhåller många lovande områden för forsknings- och utvecklingsarbete. Frågor rörande skogen och malmen och dess utnyttjande kommer härvid i förgrunden. Utöver de av utredningsmännen anförda exemplen har många remissinstanser angivit lämpliga forsknings- och utvecklingsuppgifter. Länsstyrelsen i Norrbottens län framhåller, att stora nu outnyttjade virkestillgångar i Norrbotten skulle kunna tillgodogöras om transport- och förnyingsproblemen löstes. Inom jordbruksområdet uppmärksammas särskilt den jordbruksekonomiska forskningen. Andra projekt är försök som avser utnyttjandet av grafitfyndigheter för tackjärnsframställning samt metallurgiska processer av ny typ för stålframställning ur högvärdig slig. Vidare nämns undersökningar rörande industriellt utnyttjande av kalkstens-, kvarts-, fältspats-, täljstens- med flera mineralförekomster. Inom byggnadsforskningen omnämner länsstyrelsen bl. a. forskning rörande framställning av fasadtegel och täckdiktningrör ur norrbottnisk lera.

Dessa exempel illustrerar, att det inte föreligger någon brist på angelägna uppgifter, som torde lämpa sig väl för stöd ur Norrlandsfonden. Främst torde alltså målforskning och utvecklingsarbete komma i fråga. Stöd bör emellertid även kunna utgå till sådan mera grundforskningsbetonad verksamhet, som kan tänkas komma att skapa grundval för senare praktisk tillämpning. Jag vill understryka, att det forsknings- och utvecklingsarbete det här kan bli fråga om, bör ha anknytning till norrländska råvaror. I likhet med vad utredningsmännen och vissa remissinstanser framhållit bör ett aktivt arbete, innefattande särskilda utredningar etc., komma till stånd för att inventera tänkbara projekt som har särskild anknytning till det norrländska näringslivet.

En huvuduppgift för Norrlandsfonden bör, som jag nu framhållit, vara att stödja sådant forsknings- och utvecklingsarbete, som syftar till vidareförädling av de norrländska råvarutillgångarna. En annan uppgift för fonden, sammanhängande med den förstnämnda, bör vara att medverka till främjande av den norrländska företagsamhetens utveckling och differentiering. Denna del av fondens verksamhet bör syfta till att stimulera uppkomsten och utbyggnaden av manufaktureringindustrier, grundade på de norrländska råvarorna. Vad jag här föreslagit innebär en utvidgning av fondens verksamhet i förhållande till utredningsmännens förslag.

Jag övergår nu till att närmare för Norrlandsfondens del ange formerna för stödverksamheten. I fråga om stödet till forskning och industriellt utvecklingsarbete ansluter jag mig i huvudsak till utredningsmännens förslag. Detta innebär sålunda, att i de fall mera grundforskningsbetonade uppgifter förekommer, liksom i fråga om målforskningsbetonad verksamhet som kommer en hel bransch tillgodo, stödet skall utgå i form av bidrag. Vidare bör bidragsformen också användas för utredningar och inventeringar av olika slag. Vad åter angår sådana forskningsprojekt och sådant utvecklingsarbete som sker i samarbete med visst företag, skall bidraget vara förknippat med villkorlig återbetalningsskyldighet, inkluderande marknadsmässig ränta. En annan stödform som i sådana fall kan ifrågakomma är förlustgarantier. Jag är medveten om att praktiska svårigheter kan uppkomma vid tillämpningen av de båda sistnämnda stödformerna, särskilt då det gäller att bedöma, när villkoren för återbetalningsskyldighet inträder eller när garantien skall tas i anspråk. Jag vill dock inte binda verksamheten med några generella regler i dessa avseenden, utan det torde få ankomma på fondens ledning att med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet utforma närmare bestämmelser. Jag anser det inte heller lämpligt att ange hur fördelningen skall ske mellan olika stödformer.

Stödet till industriell utbyggnad bör naturligen få formen av medellånga eller långfristiga lån och avse finansieringen av anläggningar, inventarieanskaffning o. d. till bestämda projekt. Dessa projekt skall baseras huvudsakligen på förädling och vidarebearbetning av norrländska råvaror. Lånen bör under en tid av högst tio år kunna vara räntefria och även amorteringsfria. Amortering bör, såvitt inte särskilda skäl föreligger, fullgöras inom tjugo år, räknat från dagen för lånets utbetalning.

I detta sammanhang vill jag erinra om det statliga kreditstöd med uppgift att främja hemslöjd, hantverk och småindustri som utgår i form av hantverks- och industrilån samt statlig lånegaranti. I viss utsträckning torde företag kunna komma i åtnjutande av såväl detta kreditstöd som lån ur Norrlandsfonden. Behovet av finansieringsstöd i Norrland vid sidan av redan existerande former betingas av att ett speciellt risktagande här framstår som samhällsekonomiskt motiverat. Villkoren för denna speciella lånegivning föreslås därför något gynnsammare utformade än vad som gäller för övriga kreditstöd. Med den föreslagna konstruktionen blir det därför angeläget att vid bedömningen av förekommande projekt fästa särskilt avseende vid deras

lönsamhet på lång sikt. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att ett nära samarbete bör etableras mellan å ena sidan ledningen för Norrlandsfonden och å andra sidan de organ som handhar det ordinära statliga kreditstödet.

Med den uppläggning som jag nu föreslagit för Norrlandsfonden, torde den s. k. tremiljonersfonden kunna inkluderas i dess verksamhet. Någon särskild lånefond torde därför inte erfordras.

Som jag tidigare nämnt bör en viss del av statens vinstmedel från LKAB anslås till en fond, benämnd Malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete. I huvudsak ansluter jag mig beträffande denna fond till utredningsmännens förslag. Malmfonden bör enligt min uppfattning få karaktären av en strategisk reserv på forskningens och utvecklingsarbetets område. En koncentration bör ske till stora experimentella, främst naturvetenskapliga och tekniska projekt. Fondens resurser bör sålunda utnyttjas, förutom för utvecklingsprojekt med direkt industriell anknytning, till sådant forsknings- och utvecklingsarbete som med hänsyn till sin omfattning eller långsiktsskarakteristik ligger utanför vad som normalt faller inom forskningsrådets verksamhet.

Stödformerna bör här vara bidrag, bidrag med återbetalningsskyldighet och förlustgarantier. Vad jag tidigare anfört beträffande dessa stödformer i samband med Norrlandsfonden gäller även här.

Bland remissinstanserna har delade meningar rått huruvida ett särskilt organ fordras för den nu föreslagna stödverksamheten. Statens naturvetenskapliga forskningsråd m. fl. remissinstanser har förordat, att en del av malmvinstmedlen i stället avsättes till de naturvetenskapliga och tekniska forskningsråden. Andra remissinstanser åter har tillstyrkt utredningsmännens förslag. För egen del anser jag det bäst överensstämmande med fondens syfte och inriktning att den står under särskild förvaltning. Jag vill dock samtidigt i likhet med remissinstanserna understryka, att det är nödvändigt att ett intimt samarbete kommer till stånd mellan Malmfonden och de berörda forskningsråden. I det följande kommer jag att beakta detta i vad gäller fondstyrelsens sammansättning. Som kanslern för rikets universitet föreslagit, finner jag det vidare lämpligt att till fonden ställda ansökningar om bidrag till forskning regelmässigt remitteras till vederbörande forskningsråd. Forskningsråden bör också kunna väcka förslag hos fonden om stöd till vissa större forskningsprojekt.

Jag övergår härefter till frågorna om avsättningen av medel, fondernas organisation samt härmed sammanhängande problem.

Utredningsmännen har betonat, att de årliga tillskotten måste vara någorlunda stora samt vidare föreslagit ett i varje fall under en första femårsperiod fast årligt medelstillskott om 25 miljoner kronor. Vad utredningsmännen anfört finner jag välgrundat, och tillstyrker att avsättningen fastställs till högst 25 miljoner kronor per år under en femårsperiod. Härefter torde frågan om avsättning få upptagas till ny prövning. Av det föreslagna be-

loppet bör högst 15 miljoner kronor avsättas till Norrlandsfonden och högst 10 miljoner kronor till Malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete. Vad beträffar formerna för avsättningen till ifrågavarande fonder av statens andel i vinstmedlen från LKAB, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga föreskrifter.

Mot utredningsmännens förslag rörande fonderingen av medel har jag ingen erinran. Fonderingen bör syfta till att underlätta koncentrerade insatser. Det bör åvila ledningen för vederbörande fond att bestämma i vilken takt en fondering bör komma till stånd. Jag föreslår vidare, att fondernas kapital göras räntebärande. Det torde här få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga föreskrifter om fondernas placering och förvaltning samt därmed sammanhängande frågor.

Till frågan om de skatterättsliga problem som uppkommer i samband med fondernas tillkomst torde jag få återkomma i annat sammanhang.

Fonderna bör vara fristående organ, utformade som stiftelser, med av Kungl. Maj:t utfärdade stadgor. Ledningen för fonderna bör handhas av särskilda styrelser. Ledamöterna i dessa bör utses av Kungl. Maj:t. Enligt utredningsmännen borde till grund för Kungl. Maj:ts ställningstagande ligga förslag från särskilda s. k. förslagsgrupper. I likhet med många remissinstanser finner jag detta system komplicerat. Av de högst sex ledamöter som styrelsen för Norrlandsfonden enligt min mening bör omfatta, torde två böra ha anknytning till det norrländska näringslivet, två till naturvetenskaplig och teknisk forskning samt av övriga två åtminstone en ledamot vara bosatt i Norrbottens län och vara väl förtrogen med förhållandena därstädes. Antalet ledamöter i styrelsen för Malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete torde kunna begränsas till fem. Av dessa bör två ha anknytning till näringslivet. Av de övriga bör en utses bland ledamöterna i statens naturvetenskapliga forskningsråd och en bland ledamöterna i statens tekniska forskningsråd.

Till fonderna bör knytas särskilda kanslier. I likhet med utredningsmännen anser jag det lämpligt, att erforderligt utredningsarbete i möjligaste mån utföres av redan befintliga organ och inom dessa verksamma kvalificerade specialister, varför personalen vid fondernas kanslier endast behöver omfatta ett fåtal anställda. Norrlandsfondens kansli torde lämpligen böra förläggas till Luleå.

Fondernas verksamhet bör granskas av särskilda, av Kungl. Maj:t utsedda revisorer. Enligt utredningsmännens mening skulle revisionen endast avse förvaltningen i inskränkt mening. Jag delar inte denna uppfattning, utan förordar att revisorererna inte minst med hänsyn till den av mig förordade inriktningen av verksamheten även skall äga granska det materiella innehållet i fondstyrelsernas beslut om stöd till olika projekt.

Slutligen vill jag nämna att verksamheten med hänsyn till det omfattande förberedelsearbete som är erforderligt inte torde kunna börja före den 1 januari 1962.

V. Hemställan

Under återopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels godkänna de av mig i det föregående förordade riktlinjerna för avsättning av viss del av den staten tillfallande vinsten från Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag till två fonder för forsknings- och utvecklingsarbete m. m., den ena benämnd Norrlandsfonden och den andra benämnd Malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete,

dels ock besluta att fonden för vissa stödåtgärder inom malmkommunerna (tremiljonersfonden) skall uppgå i den föreslagna Norrlandsfonden.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Bo Jonas Sjönander